

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשות תזריע-מצורע, תשס"ב
מספר 440

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פרשת מצורע וההתייחסות לחולה – איזון בין טובת הציבור לטובת הפרט

כידוע לכל מי שנפל למשכב, העידוד והתמיכה שמקבל החולה ממבקרו עשויים לעיתים לחזק את מצב רוחו ואף להחיש את תהליך החלמתו.¹ לא בכדי אמרו חז"ל כי כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה ואף נוטל אחד משישים מצעריו.² מאידך, ייתכנו מקרים בהם בשל מצבו הרפואי, עלול הביקור רק לבייש את החולה ולהכביד עליו יתר על המידה, ומכאן ששכרו של המבקר יוצא בהפסדו.³ כמו-כן, ייתכנו מצבים בהם החולה מבקש להסתיר מהרבים את דבר מחלתו, בה בעת שטובת הציבור וזכותו של הציבור להגן על עצמו דורשת כי דבר המחלה יפורסם ברבים. לפיכך, יש מקום לאזן במקרים כאלה בין זכותו של הציבור לדעת, לבין זכותו של החולה להגן על צנעת הפרט שלו.

האמצעים בהם נוקטת החברה כדי למצוא את האיזון בין הזכות לפרטיות לבין זכותו של הציבור לדעת, מבטאים הבט חשוב ביותר של השקפה בדבר תפקידו של הפרט בחברה. התמונה הכללית העולה מן המקורות היא, שבמשפט העברי מוגן הפרט מחדירה לפרטיותו מקדמת דנא. יתרה מזאת, גם כאשר זכות זו מתנגשת בערכים חשובים אחרים, אין המשפט העברי ממהר להתיר פגיעה בזכות זו, ובוודאי שאין אותו היתר מהווה היתר גורף של זכות הציבור לדעת, כפי שמקובל במערכות משפט שונות בעולם המערבי. להלן נראה כיצד פסוקים מפרשת מצורע מהווים מקור ועזר להתמודדות הלכתית באיזון הדרוש בין זכויות החברה והפרט.

נאמר בפרשתנו: "זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק, ולצרעת הבגד ולבית, ולשאת ולספחת ולבהרת, להור'ת ביום הטמא וביום הטהור, זאת תורת הצרעת" (ויק' יד, נד). על משמעות המילה "להור'ת" נאמר בתורת כהנים על פרשת מצורע (סוף מכילתא נגעים): "חנינא בן חכינאי אומר: למה בא 'להור'ת'? מלמד שאינו רואה את הנגעים עד שיוורנו רבו". כלומר, על הכהן הלומד את רזי מלאכת הכהונה חלה חובה ללמוד אצל רבו, על מנת להכשיר עצמו למלאכת אבחון הנגעים. יישום מודרני של הלימוד דלעיל, מופיע בשו"ת ציץ אליעזר,⁴ שם נשאל הרב המחבר אליעזר וולדנברג אודות אותן סיטואציות השכיחות בבתי חולים,

¹ במסכת מועד קטן (כז, ע"ב) מובאות מספר תקנות שהתקינו חז"ל כדי לשמור על כבודם של אנשים שמצבם הרפואי-פיזיולוגי חורג מהנורמה, או שפרסום ברבים של מצבם עלול לביישם. כמו-כן, ראה ביד החזקה הלכות אבל יד, א, שם מונה הרמב"ם את מקצת הכללים הנוהגים במצוות ביקור חולים. לדבריו, מצוות ביקור חולים אומנם אינה מצויינת באורח מפורש בתורה, אך היא "בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' (ויק' יט, יח) כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותן לאחיק בתורה ובמצוות".

² ראה נדרים לט, ע"ב.

³ כמוכן ישנם מצבים בהם החולה נתון לבעיה רפואית שבעטייה הוא יעדיף שלא יראו אותו במצבו. הגמרא במסכת נדרים (מא, ע"א) מונה מצבים שונים בהם לנוכח מצבו של החולה עדיף להימנע מלבקר: "רבי יוסי בן פרטא אומר משום ר' אליעזר: אין מבקרין לא חולי מעיים ולא חולי העין ולא מחושי הראש . . . חולי מעיים משום כיסופא". הדברים הובאו להלכה בשו"ע יו"ד, שלה.

⁴ חלק י"ג סימן פה, עמ' קנט.

במהלכן נאספים סטודנטים לרפואה מסביב למיטת החולה ובוחנים את נגעיו, ואפילו במקומות נסתרים.

לפנינו שני אינטרסים סותרים, לכאורה. מחד גיסא, כדי לטפל כיאות בחולים של מחר, עלינו להכשיר רופאים, ואין כל דרך להכשירם ללא הדרכה מעשית. מאידך גיסא, עצם בדיקת החולה בפני קבוצה של אנשים עלולה לביישו, לפגוע בכבודו ולגרום לו לחוש שהוא אך ורק כלי בידם של מתמחים לרפואה. לפיכך נתבקש בעל הציץ אליעזר לחוות דעתו האם יש בזה הלבנת פנים לחולה, והאם העובדה שמדובר במטרה נעלה כמו הכשרת סטודנטים לרפואה, מתירה את החדירה לפרטיותו של החולה. להלן תשובתו:

ואני רואה סמוכים לדברי בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר (ויק' יד, נו) שמבאר עפ"י הראב"ד בתור"כ, דפי' 'להור'ת' היינו שהכהן יהא מורה בשעה שבא מעשה לפניו ויהא קורא לתלמידיו ולהראות להם בעין צורת הנגע ופרטיו וכו'. וזה שמסיים הקרא בלשון 'וזאת תורת הצרעת' כותב לבאר, מפני שזה הדין אינו בכל מקום אלא בצרעת, דבאמת הוא בזיון גדול לאדם שיתקבצו תלמידים רבים ויביטו על בשרו ונגעו, ודאי בהוראה ... אסור לעשות כן ולהלבין פני השואל, אבל זאת תורת הצרעת שיגיע לו כפרה על שהלבין הוא פני חבירו... וא"כ נלמד מזה גם דיש מקום לאסור לרופא לאסוף מסביב למטת החולה סטודנטים מתלמידים משום איסור הלבנת פני החולה, ומן הראוי איפוא שהרופא ירצה את החולה שיסכים לכך. ואם מביע התנגדות יש לו למנוע מלהביאם מסביב למטת החולה. ויש להאריך.

מדברי הנצי"ב עולה שפירחי הכהונה היו עוברים תקופת התמחות שעיקרה עיון מעשי בנגעי הצרעת על ידי התלוות לכהן בעל ניסיון שעסק באבחון הנגעים השונים. לדעתו, עצם ההתגודדות של תלמידים סביב מיטת החולה כדי להתבונן בסימני המחלה גורמת לו בושה רבה, אך מותר לעשות כן רק במקרה של צרעת שכן מדובר במידה כנגד מידה; המצורע נענש על דברי לשון הרע שאמר, ולכן העונש הכרוך בצרעת הוא גם חלק מהכפרה.⁵ מכאן מסיק הרב וולדנברג, כי כאשר מדובר במחלה שאינה צרעת, יש צורך לקבל את רשות החולה לפני הצגת הסימפטומים של מחלתו בפני סטודנטים לרפואה.

הרב שפרן נדרש לדברי הנצי"ב דלעיל וטוען במאמר שכתב,⁶ כי הסיבה הראשונה שהנצי"ב מביא מדוע דווקא בצרעת באה המילה "להור'ת" (כמתן הסבר מעשי ולא תיאורטי עבר פרחי הכהונה הלומדים את מלאכת האבחון), הינה שמראות הנגעים הינם "מרובים ומטעים" ולכן יש צורך שעורך האבחון יהא בקי בכל פרטיהם. רק לאחר מכן מציין הנצי"ב כי מאחר והמצורע עבר על איסור לשון הרע הרי שאין חוששין להלבנת פניו, שכן זהו חלק מכפרתו. מכאן שלדברי הרב שפרן, דווקא הסיבה הראשונה שמביא הנצי"ב היא המכרעת, וזאת לאור הכלל של "תפוס לשון ראשון" (פסחים נט, ב). הרב שפרן גם מצטט מהגמרא במסכת ברכות (סב, ע"א) בסוגיית "עד כאן העזת פניך ברבך". לדבריו התירוץ "תורה היא וללמוד אני צריך" משמש שם דחייה של כל רעיון שאין ללמוד דברים באופן שמבייש מישהו.

ואולם נראה לנו, כי הלימוד מהגמרא בברכות הינו בעייתי. מדובר שם בייחסי רב ותלמיד, ומסגרת יחסים זו עשויה להגמיש לאין שיעור את מרחב הפרטיות. מאידך, מלבד הדוגמא של המצורע על נסיבותיו המיוחדות, אין כל ראייה מהמקורות לכך שיש להקריב את הזכות לפרטיותו של חולה גם במסגרת היחסים שבין החולה לסטודנטים לרפואה. זאת ועוד, לא נראה לנו שיש בסיס לטענה,⁷ כי כאשר מדובר בבית חולים אוניברסיטאי, יש לצאת מנקודת הנחה שהחולה יודע שיש במקום סטודנטים, ואולי הוא חפץ לקבל את הטיפול דווקא מפרופסורים מנוסים המעורים בחידושי המדע. לא זו בלבד שהחולה מגיע לבית החולים לעתים קרובות בעל כורחו מבלי בחירה של ממש, אלא שגם אם הוא בחר לפנות

⁵ ראה רש"י לויקרא יג, מה.

⁶ הרב י. שפרן, עמק הלכה, ב, תשמ"ט, עמ' 129.

⁷ שם הערה 6, עמ' 133.

לבית החולים אוניברסיטאי דווקא, אין הדבר מצביע על כך שהחולה מפקיר תמיד את פרטיותו.
נתפלל שרופא כל בשר יחיש רפואה שלמה לכל חולי עמו בית ישראל.

עו"ד ארנון קימלמן
העיר העתיקה, צפת